

NEDİM DİVANI'NDA MEYVELER

Fazilet ÇÖPLÜOĞLU*

ÖZET

Nedim divanında, meyve kelimesi de dahil olmak üzere, hangi meyvelerin yer aldığı belirlenmiş ve bu meyveler vasıtasıyla yapılan benzetmeler incelenmiştir. Nedim Divanında meyveler genellikle sevgiliyle ilgili unsurları ifade etmek için kullanılmışlardır. Bu bakımdan badem - göz, elma - çene, fıstık - dudak, kiraz - dudak, nar - göğüs, portakal - çene, göğüs, şeftali - yanak arasında anlam ilgilileri kurulmuştur. Meyve adlarının yer aldığı beyit örnekleri de verilmiştir. Ayrıca çalışmaya meyvelerin geçtiği yerlerin dizini de eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Nedim, Nedim Divanı, meyve.

FRUITS IN DIVAN OF NEDİM

ABSTRACT

In this study fruit names in Nedim's divan were determined and the similes of fruit names were examined. In Nedim's divan fruit names on the whole were used for expressing the lover's body. In this respect, similies were made between almond - eye, apple - chin, pistachio - lip, cherry - lip, pomegranate - breast, orange - chin, breast; peach - cheek. The couplets which contain fruit names are given and also an index of the fruit names.

Key words: Ottoman poet Nedim, the Divan of Nedim, fruit.

Giriş

Bugüne kadar divan edebiyatı özellikle de divan şiiri hakkında pek çok hükümler verilmiştir. Eski edebiyat alanında kaynak olarak kullanılan *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*

* Fazilet Çöplüoğlu, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi, Isparta.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

adlı eserin müellifi Agâh Sırrı Levend kitabın sonunda yer alan ‘Divan Edebiyatı Nasıl Bir Edebiyat Değildir?’ sorusuna cevap teşkil eden, tamamının aksi iddia edilebilecek on dört maddeden oluşan netice bölümünde şunları söylüyor:

“Divan edebiyatı, içinde bir hayat hamlesi taşıyan canlı bir edebiyat değildir. Hiçbir edebiyatın, bulunduğu cemiyetin hayatını aktarmamasına imkan yoktur. Bu itibarla Divan edebiyatında, o zamanki cemiyetin ifadesini bulmak mümkündür. Ancak eski edebiyatımız, bir hayat edebiyatı vasfını hâiz olamaz.”

“Divan edebiyatı, içtimâî bir edebiyat değildir.”

“Divan edebiyatı, serde yetiştirilmiş çiçekler gibi, hemen soluverecek zannolunur; hakikî hayattan o kadar nasibi azdır.” Dedikten sonra şu cümleyi ekliyor:

“Fakat yaşadığı devir itibariyle yine onun bir aynası olduğu da muhakkaktır.”¹ Bu ifadelerle göre bir edebiyatın hem gerçek hayattan nasibinin son derece az hem de onun aynası olması mümkün müdür?

Mehmet Fuat Köprülü ise “Hayat ve Edebiyat” başlıklı yazısında İslâmiyet dâiresine girmeden evvelki edebiyatımızın doğrudan doğruya hayattan doğduğunu söylerken Divan edebiyatımız için “Bu gazel ve kaside edebiyatı da o kadar hayattan uzaktır.” ifadelerini kullanır ve şunları söyler:

“Şairler, içinde yaşadıkları muhit ile, mensup oldukları milletle o kadar alâkadardırlar ki, divanları dolduran ince ve musanna beyitler arasında uzun uzun araştırdıktan sonra belki mahallî bir renge, millî bir hususiyete tesâdüf olunabilir. Çünkü onlar hayat deyince etraflarındaki âlemi değil, Acem divanlarında ve kafalarında yaşayan muhayyel bir kâinatı görüyorlar, onun seslerini terennüm ediyorlardı.”²

¹ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 638.

² M. Fuad Köprülü, ‘Hayat ve Edebiyat’, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

Sosyal hayata bağılı olarak tabiat mevzuunda ise A.Sırrı Levend adı geçen eserinde şunları iddia eder:

“Divan edebiyatında tabiat güzelliği yoktur. Divan şairi için tabiat, sanatına zemin bulmak için rastgele seçilmiş bir mevzudur.”³

Aynı yıllarda Abdülbaki Gölpınarlı da ‘Divan Edebiyatı Beyanındadır’ adlı kitabında şu satırlara yer verir:

“Divan edebiyatı şairi, tabiatı, bizi güzellikleriyle hayran eden, şiddetleriyle ezen, yıkan tabiatı buğulu gözlerle görür, gördükten sonra gözlerini yumar ve gördüklerini kafasındaki mecazlar diline adapte eder de öyle yazar. Ve tabiidir ki bu çeşit anlatılan tabiat tabiiyetten çıkmıştır. Divan edebiyatının tabiatı, bir odanın ortasında düzülen, yahut küçük bir sahifeye bin bir renkle çizilen bir tabiattır.”⁴

Bunlara göre, Divan edebiyatı, halkla bir ilişkisi bulunmayan, toplum hayatından uzak, şairleri İran taklit ve tercümecisi olan, bir yüksek zümre edebiyatı mıdır? Bu sorunun cevabı, ön yargılardan sıyrılarak, Divan şiirine objektif olarak yaklaşanlar tarafından verilmiştir.

Hilmi Yavuz, ‘Divan Şiiri Simgesi Bir Şiir Mi’ başlıklı yazısında şöyle söylüyor:

“Divan şiirinin yaşamdan kopuk olması ne demektir? Sormalı; hangi yazınsal yapıt, yaşamın kendisidir? Divan şiirinin yaşamdan kopuk olduğunu öne sürenler, kuşkusuz yazınla yaşam arasında dolayimsız bir bağlantı varsayıyorlar. Gene sormalı acaba bu bağlantıların dolayimli olabileceğini düşündüler mi? Belki sorunu bu düzlemde alırsak divan şiirinin gerçek yaşamla bağlantılarını yüzeyde değil ama derin yapıda ortaya koyabiliriz.”⁵

³ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 638.

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, “Tabiat ve Divan Edebiyatı”, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul 1945, s. 19-24.

⁵ Hilmi Yavuz, “Divan Şiiri Simgesi Bir Şiir Mi?”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 261-262.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

Ahmet Atilla Şentürk, ‘Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair’ başlıklı yazısında eski edebiyatımızın en önemli özelliklerinden birinin de bazı iddiaların aksine hayat ile iç içe ve realiteye sıkı sıkı bağlı bir edebiyat olduğunu savunur. Divan şiirine karşı yöneltilen bu hükümlerin onu hakıyla anlayıp doğru yorumlayamamaktan ileri geldiğini belirtir ve haklı olarak şunları söyler:

“Köklü araştırma ve incelemelere dayanmayan bu ithamları ilmi ve objektif değil, yazıldıkları devrin atmosferini de göz önünde bulundurarak ‘hissi’ değerlendirmeler olarak kabul etmek yerinde olur.”⁶

Ayrıca, A.Sırrı Levend’in tabiat mevzuundaki görüşünün tam aksine eski şairlerin başta tabiat olmak üzere bütün nesnelere hayret verici bir dikkatle gözleyerek son derece ince bir hayal gücüyle onları şiirlerinde tablolaştırmayı başardıklarını da belirtir.

Selçuk Aylar, ‘Divan Şiirinde Sosyal Hayatın İzlerine Dair Birkaç Örnek’ başlıklı yazısında Divan şiirinden “büyük bir devlet ve medeniyetin kültür tarihini ve sosyal hayatını öğrenmek için başvuracağımız önemli kaynaklardan biri”⁷ olarak bahseder. İddia edilenin aksine Divan şairlerinin, hayatla sıkı münasebetler kurduklarını, çevrelerini çok iyi gözlemlediklerini ancak günlük hayattan aldıkları sahne ve motifleri şiire doğrudan doğruya değil, bir tasavvur, bir hayal ile birlikte yerleştirdikleri üzerinde durur.

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, son yıllarda Divan şiirini toplum hayatından uzak, soyut bir şiir olarak değerlendirme ve bu yönden eleştirmenin gerçeği yansıtmadığı görülmeye başlanmıştır.⁸ Divan şiirini, ön

⁶ A. Atilla Şentürk, “Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 431-437.

⁷ Selçuk Aylar, “Divan Şiirinde Sosyal Hayatın İzlerine Dair Birkaç Örnek”, *Dergâh*, S. 65, Temmuz 1995, s. 10-11, 22.

⁸ Bu konuda yapılan çalışmalar: Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 2000; Victoria R. Holbrook, *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İletişim Yayınları, çev. Erol Köroğlu - Engin Kılıç, İstanbul 1998; Muhammet Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002; Adnan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

yargıları bir kenara iterek dikkatle inceleyenler o devrin âdet ve gelenekleri, gündelik hayatta kullanılan malzemeler, inançlar, itikatlar, tabiat veya günlük hayattan manzaralar, müspet bilimler, gerçek hayatın pek çok yönüne ilişkin bilgiler elde edeceklerdir. Fakat yapılması gereken, metnin, bugünkü değer ölçüleri ve hayat standartları ile değil, yazıldığı devrin şartları göz önüne alınarak değerlendirilmesidir.

Bu yazıda sosyal hayata bağlı olarak, tabiatın bir parçası olan meyvelerin Nedim Divanı'nda ne şekilde kullanıldığını ele alacağız. Çalışmada Nedim Divanı'nı seçmemizin sebebi Nedim'in, hayatın neşe ve zevklerini, muhitinin, devrinin birçok hususiyetlerini Türkçe'nin güzelliğini, inceliğini en tabii bir şekilde kullanarak şiirlerine aksettirmesidir. Burada, Nedim'in Divan şiirindeki yerinden kısaca bahsetmek istiyorum.

Asıl adı Ahmet olan Nedim'in 1681 yılında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir.⁹ Nedim, şiirde açtığı çığır (ki bu çığır edebiyatımızda 'Nedimâne tarz' diye geçer) çağdaşlarına, bilhassa kendinden sonra gelen birçok şaire tesir etmiş Divan şairimizdir.

Sultan III.Ahmet devrinde iyi bir medrese tahsili gören Nedim'in ilk şöhretini Silahtar Ali Paşa'ya sunduğu kasidelerle yaptığını fakat Paşa'nın himayesini görmediğini¹⁰, İbrahim Paşa'nın sadrazam ve damat oluşuyla asıl korucusunu bulduğunu¹¹ kaynaklardan öğreniyoruz.

"1718-1730 yıllarına rastlayan ve sonradan Lâle Devri diye adlandırılan bilim, kültür, imar, zevk ve eğlence devrinde sanat hayatının en parlak yıllarını yaşayan Nedim, devrin öteki şairleriyle birlikte bütün

Karaismailoğlu, *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001; Ahmet Arı, *Galip Dede'nin Aşk Ateşi Şeyh Galib Divanı'nda Aşk*, Fakülte Kitabevi, 2003.

⁹ *Nedim Divanı*, haz. Muhsin Macit, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. XV.

¹⁰ Abdullah Uçman, "Nedim", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, C. 7, s. 1-2; *Fevziye Abdullah Tansel*, "Nedim", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, C. 9, s. 169.

¹¹ Hasibe Mazioğlu, *Nedim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 9.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

olayların içinde olmuş, İbrahim Paşa'nın nedimi olarak bütün devlet büyüklerinin toplantılarına girmiş, eğlencelere katılmış, bu âlemlerden payına düşeni almış, aynı zamanda bu toplantıların aranan şairi olmuş ve şiirleriyle eğlencelere neşe ve coşkunluk katmıştır."¹²

Nedim'in iki büyük tarihin Türkçe'ye çevrilmesine katkısı dışında tek eseri divanıdır.¹³ Bütün şiirlerinin toplandığı divanı Lâle devrinin bir aynası sayılır.¹⁴ Divandaki kasideleri İstanbul'un Kâğıthane ve Fenerbahçe gibi semtlerinin, eğlence âlemlerinin, içki meclisi ve güzellerin tasviri, hammâmiye gibi değişik nesib ve teşbib, tegazzül kısımları ile bu şekli, tabiat sevgisini, ince aşk hislerini ifadeye elverişli bir hâle getirmiştir.¹⁵ Şarkılarında ve tarihlerinde de yer yer tabiat levhalarını önümüze seren Nedim'in şiirlerinde "zaman zaman bülbül feryadından dağların karşılıklı seslenişlerine, karların meydana getirdiği soğuktan nilüfer çiçeğinin donuşuna seher yellerinin insafsızlığından söğüt dallarının titremesine kadar her türden tabiat unsuruyla karşılaşırız."¹⁶

Nedim'in şiirlerinde "bütün olayları, güzellikleri, canlılığıyla o devir İstanbul'unun yankıları görülür."¹⁷ İstanbul'un şiirlere konu olması 18.yy.da başlamamıştır. Fakat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde kendisinden,

"Gel ey bigâne-meşreb bî-vefâ İstanbul oğlanı"

(K.23/49)

¹² *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987, C. 6, s. 242.

¹³ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987, C. 6, s. 242.

¹⁴ Abdullah Uçman, "Nedim", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, C. 7, s. 3.

¹⁵ *Fevziye Abdullah Tansel*, "Nedim", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, C. 9, s. 171.

¹⁶ Abdullah Uçman, "Nedim", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, C. 7, s. 3.

¹⁷ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987, C. 6, s. 242.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

şeklinde bahsetmesinden İstanbullu olduğunu anladığımız Nedim’de, İstanbul’un ve onun tabii güzelliklerinin sevgisi çok fazladır. O, İstanbul’u tasvir ederken soyut tasvirlerden ziyade çevresini gördüğü gibi gerçekçi bir ifade ile anlatmıştır. Tabiat, yaşadığı neşeli hayat, karşılaştığı güzeller Nedim’in ilham kaynağıdır. Tabiat ve çevresi ile ilgili ve diğer tasvirlerinde realiteyi aynen vermiştir. Âdeta gerçeği bir tablo gibi canlandırmış ve bu tasvirleri, tabloları, İstanbul halkının konuşma kalıplarından, günlük dildeki kullanımlarından yararlanarak gerçekleştirmiştir. Böylece XV.yy.da Necati ile başlayan ‘mahallileşme cereyanı’ XVIII.yy.da en büyük temsilcisini bulmuştur.

Nedim’in şiirlerinde meyvelerin ne şekilde söz konusu edildiğine geçmeden önce Nedim’e ilham kaynağı olan, tabiatın, ağaçların eski Türk şehir estetiğindeki yerine kısaca değinmek istiyorum. Beşir Ayvazoğlu bu hususta şunları söylüyor:

“Başta İstanbul olmak üzere, iklim şartlarının müsait olduğu Osmanlı şehirlerinin hemen hepsi, bir baştan bir başa bahçe ve bostanlarla bezenmişti. Büyük mesireler ve has bahçeler bir yana istisnasız her evin küçük veya büyük bir bahçesi, bu bahçede birkaç meyve ağacı, kestanesi veya çınarı bulunurdu. Cami veya mescit önlerinde, çeşme başlarında, meydanlarda, mesire yerlerinde, her biri başlı başına bir anıt olan çınarlar, serviler, kestaneler, atkestaneleri, dişbudaklar, çitlenbikler, ıhlamurlar, kırmızı yapraklı kayınlar, ender de olsa lâl ağaçları, çamlar, fıstık çamları, sakızlar, sedir ağaçları İstanbul manzarasının vazgeçilmez unsurlarıydı...”

“Çiçek kadar meyve yetiştirmeye meraklı İstanbullular da vardı; Tekbir’in büyük bestekârı Buhûrîzade Mustafa İtrî Efendi bunlardandır. Yetiştirdiği nadide bir armut devrinde ‘Mustafa Bey Armudu’ diye tanınmıştı. Geçen asrın hekimbaşlarından Mustafa Behçet, Abdülhak, Hayrullah ve Salih Efendi’ler, aynı zamanda tanınmış meyve yetiştiricileriydi. Elimizdeki kayıtlara göre, bıldırcın armudu, tereyağı armudu, şeker gevrek armudu, sarı büyük kış armudu, misk armudu, sibir elması, vişne eriği, aşağı yukarı nargile

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

büyükliğünde bir ayva türü, tanesi üç yüz dirhem gelen kız memesi şeftalisi, ağustosta çıkan beyaz ve uzun saplı bir kiraz türü, ağustosta sonra ceviz büyüklüğünde bir tarafı beyaz, diğer tarafı siyah kiraz, beyaz atkestanesi, şam üzümü cinsinden iri siyah üzüm çeşidi, Abdülhak Molla'nın Çamlıca'daki bağının ürünlerindedir.”

“Bahçelerinde meyve ağaçları bulunan herkes, şüphesiz, Hekimbaşı Abdülhak Molla ve benzerleri gibi, meyve yetiştirmeyi başlı başına bir zevk, bir sanat hâline getirmiş değildi. Fakat fakir veya zengin, her evin bahçesinde bir veya birkaç meyve ağacı bulunur, çocuklar mutlaka meyveyi dalından yemenin zevkini tadarlardı. En azından, komşunun bahçesindeki meyve ağaçlarının birinin dalları ya sokağa, yahut diğer avlulara taşardı.”¹⁸

Benzersiz bir ağaç merakı, sevgisi ve kültürüne sahip olan eski İstanbullular için bu ağaçların her biri apayrı birer anlam taşımışlar ve âdeta yaşama üslubu meydana getirmişlerdir. Efsanelerle, menkıbelerle bir çeşit kutsiyet dolayısıyla dokunulmazlık kazanmışlardır. Ayrıca, etrafta bolca bulunan badem, erik, şeftali, elma ve diğer ağaçlar bir bakıma tabiatın ve şehir mimarisinin de tamamlayıcı unsurları durumundaydılar. Baharın gelişyle tepeden tırnağa çiçek açan ağaçların zevkini şüphesiz sanatkarlar, şairler daha güçlü bir biçimde hissedecekler, onların gizli güzelliklerini keşfedeceklerdir.

Ahmet Atillâ Şentürk, 'XVI Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler' adlı kitabında mesnevilerde meyvelerin ve meyve ağaçlarının bahar tasvirlerinde çoğu zaman isimleri art arda getirilmek suretiyle sahne dekorunu zenginleştirmek için zikredildiklerini, ayrıca meyveler hakkında birtakım yorumlar ortaya koyulduğunu ve bu yorum ve benzetmelerin de çoğunun sonbahar tasvirleri içerisinde yer aldığını söyler.¹⁹

¹⁸ Beşir Ayvazoğlu, *Şehir Fotoğrafları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s. 54-58.

¹⁹ Ahmet Atillâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları İstanbul 2002, s. 225-227.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Harun Tolasa, 'Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası'nda Ahmet Paşa'nın şiirlerinde iki kısma ayırarak incelediği meyvelerden fındık, badem, fıstık, hünnap ve hurmanın bazen meze olarak zikredilmelerinin yanı sıra sulu meyvelerden olan elma, ayva, şeftali, portakal ve üzüm gibi renk, lezzet, şekil veya koku itibarıyla birer güzellik unsuru için müşebbehün-bih olduklarını belirtir.²⁰

Nejat Sefercioğlu, 'Nev'i Divanı'nın Tahlili'nde Nev'in şiirlerinde geçen ayva, elma, erik, nar, şeftali, üzüm, badem ve fıstığın hangi tasavvurlarda yer aldıklarını ve benzetme yönlerini açıklar. Meselâ, elmanın yuvarlak şekli, alt ve üst kısımlarındaki çukurluk ve kırmızı rengi sebebiyle çene, gabgab; narın ve şeftalinin renk ve tatları sebebiyle dudak; bademin şekli sebebiyle göz için benzetme unsuru olduklarını belirtir. Bununla birlikte tasavvurların altyapılarının günlük hayattan kaynaklandığını da vurgular. Şöyle ki; "Sarı rengi ve şekli sebebiyle iki beyitte yer alan ayva, güneş ve yumruk olarak hayâl edilir. Güneş tasavvurunda bulutların pamuk, gökyüzünün sandık olarak düşünülmesi ve uzun süre saklanmaları için, meyvelerin pamuğa sarılarak saklanmaları geleneği önemli unsurlar olarak dikkati çeker."²¹

Nedim *Divan*'ında umumî olarak meyveler

Nedim *Divan*'ındaki şiirlerde "mîve, semer" kelimeleriyle yer alan meyve, umumî manasının yanında belli bir gayretin sonunda elde edilen mahsul anlamında da kullanılmıştır. Bu sebeple vuslat, mevki, yücelik - ululuk (*izz ü devlet*) ve sulh - barışıklık (*nizâm-ı âştî*) olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurlarda bağ, bahar, ağaç veya bunlarla ilgili unsurlar da meyve ile birlikte zikredilmiştir. Meselâ, meyve vuslata teşbih edildiğinde, sevgiliyi görme ihtimaline vesile olduğu için meyve mevsimi ile vuslat arasında ilgi kurulmuştur.

*Cennet gibi âlem yine her mîve firâvân
Sen mîve-i vaslın dahi etmez misin erzân*

²⁰ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 482-483.

²¹ Nejat Sefercioğlu, *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 449.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

*‘Uşşâka birer bûse edüp gizlice ihsân
Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın
Mus 28/IV*

(Her taraf, yine cennet gibi; her çeşit meyve bol. Sen vuslat meyveni ucuzlatmayacak mısın? Gel, âşıklara gizlice birer öpücük ver de sonbaharın tadını çıkar.)

Bir başka tasavvurda ise vuslat, âşığın ihtimam ile büyüttüğü fidandan beklediği bir meyvedir.

*Şûhsun neyleyim ammâ ki yalan söylersin
Her zamân böyle Nedîmâyı firîb eylersin
Hamdır mîve-i vaslım sana olmaz dersin
Olsun ey tâze nihâl-i çemen-i cân olsun
Mus 35/III*

(Çapkınsın, hoşsun ama yalancısın; Nedim’i böyle her zaman aldatırsın ve dersin ki: “Vuslat meyvem henüz hamdır, sana olmaz.” Ey can bahçesinin taze fidanı! Ham olsun, ne çıkar?)

Şu beyitte arzunun nihâl olarak tasavvuru sebebiyle, meyve de bu ümidin sonunda elde edilen neticeye, barışıklığa (*nizâm-ı âştî*) teşbih edilmiştir.

*Kâr-ı zârın etdi encâmın nizâm-ı âştî
Âkıbet verdi nihâl-i arzû şîrîn semer
K 42/10*

Aşağıdaki kıtada ise sultanın sarayı, şaşılacak bir sevinç bahçesi olarak hayâl edilirken, oradaki her kişi de yücelik, zenginlik, saadet ve iyi talih meyvelerini taşıyan bir ağaç olarak düşünölmüştür.

*Sarây-ı şehriyârî bir ‘aceb bâğ-ı meserretür
Kurulmuşdur esâsı ‘izz ü câh-i iftihâr üzre
O bâğın her dırahtı mîve-dâr-ı ‘izz ü devletür
Atarlar taşı elbette dıraht-ı mîve-dâr üzre
Kıt 82*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Nedim *Divan*'ında meyve çeşitleri ve bunlarla yapılan benzetmeler

Bâdem

İçki meclislerinin değerli bir mezesi olarak göze çarpan badem, şekli sebebiyle sevgilinin gözü için çok kullanılan bir benzetme unsurudur. Göz - badem münasebetinin yer aldığı beyitlerde badem, gözün sıfatı durumundadır. “Çeşmi bādâm, gözleri bādâm” terkipleriyle ifade edilen sevgilinin kendisidir.

*Dil-i bîmârıma hiç hisse vermez subh gûyâ kim
Şeker-hâbın heman o gözleri bādâm için saklar*
G 19/3

(Sabah, hasta gönlüme hiç fırsat vermez, uyumasına müsaade etmez; o tatlı sabah uykusunu, hep, gözleri badem gibi olan sevgili için saklar.)

Gözler, divan şiirinde en çok sözü edilen güzellik unsurlarındandır. Çünkü göz sevgilinin kişiliğini aksettiren ve ona uygun düşen bir unsurdur. Daha açık bir ifadeyle gözler, sevgiliye ait bütün özellikleri üzerinde taşır. Sevgili âşık hakkında düşündüklerini gözleri vasıtasıyla uyguladığı için, âşık üzerinde gözüyle çok etkilidir. Onun gözleri, manalı bakışlarıyla âdeta âşığa bir şeyler anlatır. Gözün görevi görmekse de sevgilinin gözü görmezden gelir. Şehlâlık, mahmurluk, öfke onun sıfatlarındandır. Renk olarak ya siyah yahut elâdır. Divan şiirinde göz mesttir; baygın görünüşüyle bir sarhoşu andırır. Onun sarhoşluğu bazen gurur ve nazdan dolaydır. Şekil bakımından bademe ve nergise benzetilmesinin yanında nergis çiçeğinin uyku verici özelliği de önemli bir unsur olarak göze çarpar. Bu özellikleriyle âşıkların gönüllerini çelen, onları sevgiliye cezbeden bir güzellik unsuru olarak şiirlerde işlenmiştir. Şekil yönünden bademi andırdığı için şairler gözle birlikte bademi de anmışlardır.

*Bulamam bâğ-ı bahârın gül ü bādâmında
Bulduğum feyzi ruh u çeşm-i siyeh-fâmında*
G 128/9

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

(Sevgilinin yanağında ve siyah gözlerinde bulduğum feyzi,
baharın bahçesinin gülü ve bademinde bulamam.)

Aşağıdaki beyitte badem, diğer yemişlerle birlikte meze olarak yer almıştır:

*Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemân ancak Nedim
Dil-berin 'unnâb-ı la'lin çeşm-i bâdâmın bilir
G 36/7*

(Nedim içki meclisinde mezeye el sürmez, meze olarak gönül alan güzelin dudağının hünnabını, badem gözünü bilir.)

Elma (sîb)

Elma, yuvarlak şekli, alt ve üst kısımlarındaki çukurluk ve rengi sebebiyle çene (*zenâhdân*), gabgab ve gürz ile ilgili tasavvurlarda yer almıştır.

*Seni meğer ki gül-efsûn-ı nâz terletmiş
Ki sîb-i gabgabın ey gonca-leb gül-âb kokar
G 16/6*

(Ey gonca dudaklı, seni herhâlde nazın efsunlu şarabı terletmiş olacak. Çünkü elma gibi olan çenenin altı gülsuyu kokuyor.) Âşık (şair), sevgilinin çenesinin altındaki gülsuyu kokusunu, sevgiliyi nazın efsunlu şarabının terletmiş olacağı ihtimaline bağlıyor. Çünkü, eskiden, gülsuyu sarhoşluktan ayılanların baş ağrısını kesmek için bir tedavi malzemesi olarak kullanılmış.²²

Gabgabın sözlük anlamı, “çene altı, çene altında meydana gelen kıvrım”dır.²³ Beyitte, şekil bakımından elmaya teşbih edilmiştir.

Çenenin elma ile münasebeti şekli ve rengi yönünden kurulur. Çene, yuvarlak şekli, çukuru ve pembe rengi cihetiyle elma olarak tasavvur edilmiştir.

²² Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 436.

²³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 195.

Çenenin kuyu ile münasebeti ise şekil benzerliğine dayanır. Benzerlik çene çukuru üzerine kurulmuştur.

*Çeh değil sîb-i zenâhdânında yer kalmış Nedîm
Zahm-ı engüşt-i nigâh-ı intihâbından senin
G 67/6*

(Ey Nedim! Onun elma gibi olan çenesindeki çukur değildir. Senin seçme bakışının parmağıyla açtığı yaranın izidir.)

*Peşşeye nîrû-yı bâzû verse te'yîdi alır
Deste gürz-i gâv-sâz-ı Rüstemi elmâ gibi
K 18/21*

(O pazısının kuvvetini sivrisineğe verecek olsa, o zayıf hayvan Rüstem'in öküz başlı gürzünü elma alır gibi alırdı.)

Elma ile gürz (eskiden silah olarak kullanılan uzun saplı, büyük demir topuz) arasındaki ilgi yuvarlak oluş ve ele alınış bakımından kurulmuştur. Sultan Ahmet ve Damat İbrahim Paşa için yazılan bir kasidede geçen bu beyitte, Nedim, İbrahim Paşanın kuvvetini belirtmek için Rüstem'e atıfta bulunarak, İbrahim Paşa pazısının kuvvetini sivrisineğe verse bu küçük canlının kuvvetlenerek Rüstem'in gürzünü elma gibi eline alacağını söyler. İran'ın mitolojik kahramanlarından olan Rüstem, klâsik Türk şiirinde "kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü"²⁴ olarak çokça kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte ise, sevgilinin çene altı ve dudağını, meyve tabağı içinde üst üste konmuş elma ve kiraz olarak tasavvur eden Nedim, aynı zamanda, o devirde Anadolu kirazının ve Isfahan elmasının meşhur olduğunu da bildirmektedir.

*O la'l-i leb o gabgab sende kim vardır 'âdil olmaz
Felek Rûmun kirâsın koysa sîb-i Isfahân üzre
K 6/13*

²⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 455.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Fıstık

Tat ve şekil bakımından dudak ve meze olarak tasavvur edilen fıstık *Divan*'da iki beyitte yer alır.

*Nâz ile piste-i nemekin sundu lebleri
Câmu çeküp elindeki bâdâmın almadan
G 104/2*

(O sevgilinin kadehini çekip, elindeki bademini almadan, dudakları nazla kavrulmuş tuzlu fıstığını sundu.)

Piste, çam fıstığı demektir. “Kavrulmuşunun kabuğu az açık, kabuğun iki tarafı pembe olduğu için dilberlerin dudağına benzetilir.”²⁵ Dolayısıyla (bu beyitte de olduğu gibi) şiiirlerde dudakla (leb) birlikte anılmıştır.

Nedim'in III.Ahmet'e sunduğu ve nesibinde saraydaki bayramlaşma merasimini tasvir ettiği kasidenin methiye kısmında padişahı överken Sadabad'da kurulan bayram yerlerini de anlattığı bir beytinde fıstık, rengi itibariyle yer alır.

*Biçinmiş bağlar ıydıyye cümle fıstıkî atlas
Sarınmış başa neftî şâlini serv-i hirâmânı
K 11/58*

(Bütün bahçeler fıstıkî atlastan bayramlık elbise biçinmiş, salınan her servisi başına neftî bir şal sarınmış.)

Hünnap

Hünnap, aşağıdaki beyitlerde meze olarak yer almıştır. Lezzeti, renk ve şekil benzerliği bakımından dudakla hünnap arasında ilgi kurulmuştur. Hünnap, geçerli bir meze olmasına rağmen, âşık için sevgilinin dudağı hünnaptan daha değerlidir.

*Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemân ancak Nedîm
Dil-berin 'unnâb-ı la'lin çeşm-i bâdâmın bilir*

²⁵ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 370.

G 36/7

(Nedim içki meclisinde mezeye el sürmez, meze olarak gönül alan güzelin dudağının hünnabını, badem gözünü bilir.)

*Gâh engüşt-i muhannâsın gehî la'lin emüp
Dâne-i 'unnâb ile nûş-ı şârâb etmez misin*

G 73/4

(O güzelin kâh kınalı parmağını kâh yakut dudağını emip, hünnap tanesiyle şarap içmez misin?)

Kiraz

Divanda iki beyitte yer alan kiraz, kırmızı rengi, şekli ve tadı sebebiyle sevgilinin dudağı için benzetme unsuru olmuştur.

*Âşık ki nakş eder dil-i pür-cûşa la'lini
Gûyâ kirâs dânesidir kim şarâba kor*

G 32/2

Dudak, divan şiirinde üzerinde en çok durulan unsurlardan biridir. Kırmızı, yuvarlak ve tatlı oluşuyla vazgeçilmez bir güzellik ögesi olan dudak, bir çok yönlerden teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Kıymeti ve renk benzerliği, değerli madenlere benzetilmesine sebep olur. Bilhassa, kırmızı ve değerli bir süs taşı olan lâl, divan şiirinde en çok sevgilinin dudağı için benzeyen olmuştur. Hatta lâl lâfzı, beyitte de görüldüğü üzere dudak yerine kullanılmıştır.

Bu beyitte dudak, şarap içindeki kiraz tanesine teşbih edilmiştir. Eskiden, kadeh içine vişne, kiraz gibi renkli meyveler veya turunç, portakal gibi mezelerin kabuğu konulur ve böyle içilirmiş.²⁶ Nedim tasavvurunu, bu eski âdete dayandırmıştır. Bu da divan şairlerinin tasavvurlarında reel bir alt yapının olduğuna örnek teşkil etmektedir.

²⁶ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 389 .

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Limon

Divanda bir beyitte adı geçen limon, *limonî hitâyî* terkihiyle kullanılmış ve rengi itibariyle söz konusu edilmiştir.

*Limonî hitâyîde o pistâna nigâh et
Hiç böyle celî şa'ş'a nârenc bulunmaz
G 46/4*

(Limon renkli hitâyîde o pistana bak; böyle aşikâr olan parlak narenc asla bulunmaz.)

Hatayî, “Hatâ memleketinde dokunan ipekli, kıymetli kumaş”²⁷ anlamına gelmektedir. Devrinin modasını, kıyafetlerini şiirlerinde yer yer aksettiren Nedim’in bu beytinden bu kumaşın limon renklisinin de mevcut olduğu biliniyor.

Nar (enâr, rümmân)

Şekli sebebiyle ve taneli oluşuyla iki beyitte geçen nar, göğüs ve lâl ile ilgili tasavvurlarda yer almıştır.

*Aceb pistânuna benzer mi dikkat üzre bir baksam
Sen açsan sîneni bâğ içre bir kaç da enâr olsa
G 117/5*

(Bahçede birkaç nar olsa, sen göğsünü açsan, ben de “Acaba o narlar, senin göğüslerine benziyor mu?” diye dikkatle baksam.)

*Ma'nî-i rengîne her bir beyti gûyâ selsebil
Cesr her mısra'ı âb-ı la'l-i rümmân üstüne
K 3/46*

(Bu şiirin her beytinden sanki renkli manalar selsebili akıyor. Her mısraı da, sanki nar renkli yakut suyu üzerinde bir köprüdür.)

²⁷ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 237.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Portakal (narenc, turunc)

Parlaklığı, tazeliği, rengi, tadı, kokusu ve şekli sebebiyle beş beyitte adı geçen portakal, çene altı (gabgab) ve göğüs (pistan) olarak hayal edilmiştir.

*Bana pistanlar turunc olsun heman-dem neyleyim
Ruhları gül çeşmi bâdâm olsa da mâni' değil
G 76/4*

(Bana lâzım olan göğüslerin turunc olmasındır, yanakları gül, gözleri badem gibi olsa da zarar yok.)

*Mey tamâm oldu diriğâ sâki-i gül-çehrenin
Doymadık sîb ü turunc u gabgab u pistânina
K 21/51*

*Mey terâviş eyler emdikçe turunc-ı gabgabın
Şöyle sîr ol mest-i nâzım neş'e-i pür-zürdan
G 107/2*

Şeftali

Üç beyitte geçen şeftali, renk ve şekil bakımından sevgilinin yanağının benzetilene olmuştur.

*Eğdim hele bin nâz ile o nahl-i cefâyı
Aldım ruhu şeftâlisini tâze düşürdüm
G 86/5*

“Yüz ve yanak, divan şiirinde üzerinde en çok durulan unsurlar arasında yer alır. Bunun en önemli sebebi, diğer güzellik unsurlarının da yüz (yanak) üzerinde bulunmasıdır. Yüz ve yanak birbirinden ayrılmaz bir bütün meydana getirdikleri ve bunlarla ilgili tasavvurlarda benzerlik bulunduğu için birlikte ele alınmış, önemine göre, yüz, yanak ya da yüz (yanak) ifadeleri kullanılmıştır. Yüz (yanak) rengi, parlaklığı ve güzelliği sebebiyle, en çok dikkati çeken bir güzellik unsurudur ve bu özelliği sebebiyle, âşığın gönlünü çelen,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

onu kendine bağlayan bir câzibe kaynağı durumundadır.”²⁸

Yukarıdaki beyitte yanak, yuvarlaklığı, kırmızı rengi ve üzerinde ayva tüylerinin bulunması itibariyle şeftaliye teşbih edilmiştir.

Aşağıdaki beyit, sevgilinin yanaklarının öpücükten kızarmasını “gül gül olmak” şeklinde ifade ederken, renk ve şekil benzerliği yanında, yanağın iki tane olduğunu da belirtir. Bununla beraber yuvarlaklığı ve çukuru sebebiyle elmaya teşbih olunan çene, aldığı morumsu renk itibariyle de şeftali çiçeği olarak tasavvur edilmiştir.

*Bûseden gül gül olup ârız-ı âli dönmüş
Gögerüp sîb-i zenahdan gül-i şeftâlûye
G 143/2*

Şeftalinin geçtiği bir başka aynı zamanda son beyitte, onun öpücük²⁹ manasıyla zikredildiği görülmektedir.

*Sa’îdin bûs eyledim gel gel amân ey dil sana
Tâze şeftâlû kopardım ol nihâl-i nûrdan
G 107/6*

Şeftalinin eskiden kullanılan bu anlamını göz önüne alındığında “Yanağının öpücüğünü aldım, yanağını öptüm.” manası ortaya çıkmakta, böylece beytin anlamı daha da belirginlik kazanmaktadır.

Üzüm (rez, ineb, engür)

Divanda en çok yer alan meyve üzümdür. “*Duhter-i rez, duht-ı ineb, bintül-ineb*” tamlamalarıyla on beş beyitte geçen üzüm, mecaz-ı mürsel yoluyla daha çok şarap yerine kullanılmıştır.

²⁸ Nejat Sefercioğlu, *Nev’i Divanı’nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 176.

²⁹ *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul 1973, 11. c., s. 741.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, Gelişim Yayınları, İstanbul 1986, C. 18., s. 11029.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

*Destide duhter-i rez destde duht-ı merdüm
Kime el verdi felek böyle beğim dünyada
G 129/3*

(Testide de elde de üzüm kızı (şarap). Beyim, felek dünyada böyle kime yardım etti.)

*Perde-i şermi giderdin ruh-ı pür-tâbından
Kasd o gül-çehreye ey duht-ı 'ineb reng midir
G 28/4*

(Ey üzüm kızı! Parlak yanağından utanma perdesini kaldırdın. Niyetin gül yanaklıya bir oyun yapmak mıdır?)

Beyitte şarap, içerken ve içtikten sonra insana verdiği hâller sebebiyle söz konusu edilmiş ve rengi bakımından yanakla münasebet kurulmuştur.

*Bintü'l-ineb de muğ-beçenin tıpkıdır heman
Bir meşrebi güşâdece kızdır sakızlıdır
G 14/2*

Nedim'in bu beytinden ise şarabın Sakız şarabı, sakinin de Sakızlı bir dilber olduğu anlaşılıyor. Zira hürriyetin ilânına kadar (1908) Akdeniz adalarından, bilhassa Sakız Adası'ndan İstanbul'a köçek Rum çocuklarının geldiği, bu çocukların zevk erbabı arasında "tavşan" diye anıldığı ve bu lâkaba Lâle Devri'nden sonraki şairlerin şiirlerinde tesadüf olduğu kaynaklardan mevcuttur.³⁰

Aşağıdaki beyitte ise şarap, küp içinde saklanması, mahzenlerde kurulmuş meyhanelerde içilişi ve meclislerin vazgeçilmez unsuru oluşuyla işlenmiştir.

*Hep anun ile söyleşiriz râz-ı derûnu
Meclisde bizim duhter-i rez mahremimizdir
G 38/3*

³⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 435.

Duhter-i rez (üzümün kızı) ve *ümmü'l-habâyis* (kötülüklerin anası) şarap için kullanılan terkiplerdendir. İçki bütün kötülüklerin anası olduğu hâlde şair onu tertemiz görmektedir.

Hem-vâre humla hoş başı câm ile leb-be-leb
Ümmü'l-habâyis olsa n'ola duhter-i ineb
 G 7/1

Zeytin

Olur mefhûm her şîrînin telh olmak encâmı
Kelâm-ı Hak'da der-pey gelmesinden tîn zeytûnun
 G 64/9

Divanda iki beyitte yer alan zeytinin şiire konu edilişi *Kur'ân-ı Kerîm*'de 95. sure olarak geçen Tin suresi dolayısıyla. Surenin ilk ayeti olan “*ve'tini ve'z-zeytûn*” “incire, zeytine”³¹ anlamına gelir. Beyitte her tatlının nihayetinin acı olması, *Kur'ân*'da incirin ardından zeytinin gelişine bağlanmıştır.

Netice itibariyle, Nedim *Divan*'ındaki şiirlere bakıldığında meyvelerin genel anlamlarıyla kullanıldıkları gibi renk ve şekilleri itibariyle de çeşitli teşbihlere ve söz oyunlarına vesile oldukları dikkati çeker. Buradan da şairin iyi bir gözlemci olduğu, tabiatla ilgili unsurları iyi tespit ettiği ve bu tespitleriyle de hayal gücünü başarıyla birleştirerek yeni hayaller ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Dizin

Badem : G/19-3, 36-7, 76-4, 104-2,
 128-9, 142-2, K/10-30

Elma : G/16-6, 67-6, 143-2, K/6-
 13, 18-21, 21-51, KT/19-18, MUS/10-IV

³¹ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 596-597.

1, 2, 3, 4, 5. ayetler: “İncire, zeytine, Sina Dağı'na ve şu emin beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık.Sonra onu ağaçların aşağısına indirdik.”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic*
 Volume 3/5 Fall 2008

Fıstık	: G/104-2, K/11-58
Hünnap	: G/36-7, 73-4
Kiraz	: G/32-3
Limon	: G/46-4
Meyve	: K/2-36, 42-10, KT/19-18, 82-2, MUS/28-IV, 35-III
Nar (Enâr, Rümân)	: G/117-5, K/3-46
Portakal (Narenc, Turunc)	: G/46-4, 76-4, 107-2, 127-1, K/21-51
Şeftali	: G/86-5, 107-6, 143-2
Üzüm (Rez, İneb, Engür)	: G/7-1, 14-1, 14-2, 28-4, 38- 3, 45-6, 47-1, 71-4, 95-5, 119-5, 129-3, K/4-50, 14-7, 13-20, KT/75-1
Zeytin	: G/31-5, 64-7

KAYNAKÇA

- ANDREWS, Walter G., *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- ARI, Ahmet, *Galib Dede'nin Aşk Ateşi Şeyh Galib Divanı'nda Aşk*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003.
- AYLAR, Selçuk, "Divan Şiirinde Sosyal Hayatın İzlerine Dair Birkaç Örnek", *Dergâh*, S. 65, Temmuz 1995.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Şehir Fotoğrafları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, C. 6, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, C. 18., Gelişim Yayınları, İstanbul 1986.
- DOĞAN, Muhammet Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, "Tabiat ve Divan Edebiyatı", *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul 1945.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

-
- HOLBROOK, Victoria R., *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan, *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Hayat ve Edebiyat”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- MACÎT, Muhsin, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- MAZIOĞLU, Hasibe, *Nedim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, C. 6-11, Meydan Yayınevi, İstanbul 1973.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev’î Divanı’nın Tahlîli*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, “Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

TOLASA, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

UÇMAN, Abdullah, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 7, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.

YAVUZ, Hilmi, "Divan Şiiri Simgesi Bir Şiir Mi?", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*